

A Vízöntő esete a tiszta forrással

Kiss Ferenc: *Kötélékek*

Etnofon Bt., 2021

„mondd, jön a Vízöntő-korszak, [...] pohár az asztalon, hűen várlak akár utrakészen is, mint egy mosoly, hogy rád, a csillagra szálljak.”
(Nagy László: *Gyászom a Színészkirályért*)

Kiss Ferenc emlékiratai talán éppen annyira szólnak a – múlt évezreddel egyidejűleg letűnt nemzedékek által áthagyományozott – népi örökségekhez való viszonyulás szétszalazódásáról, mint azokról a meg erősített kötélekekről, amelyek a beatforradalommal párhuzamosan kibontakozó táncházmozgalom lendületének, lelkületének hatására egészen új értelmet és érvényt nyertek a kortárs kultúrában. A korai Kollinda és a Vízöntő folkegyüttesek hegedűs-énekese többszörös időutazásra invitál bennünket, hiszen ezen – a kötetben taglalt hetvenes-nyolcvanas évek fővárosi miliójében alakult és működő – zenekarok tagjai valódi vándorokként éltek. Így e korszak bemutatása során a szerző nemcsak a Kádár-korszak urbánus népzeneisének közegében (többnyire a táncházak, a füstös csehók és a próbatermek között kitaposott útvonalak mentén) kalauzol minket, de lehetőséget és „nyersanyagot” nyújt az ekkoriban Nyugaton zajló popkulturális folyamatok, illetve a magyar ugaron uralkodó, sajátosan közép-kelet-európai *mozdulatlanság* összehasonlításához is.

„A precesszió miatt támad az a helyzet, hogy kétezer év elteltével, tavasszal a Nap már nem a Kos csillagkép nulla fokán kel, hanem, mivel harminc fokkal eltolódott, a mögötte levő csillagkép, a Halak nulla fokán. És amikor kétezer év elmúlt, a Nap már nem a Halakban kel tavasszal, hanem hátrál és átlép a következő csillagképbe, a Vízöntőbe” – írja Hamvas Béla *A Vízöntő* című esszéjében. A Halak eonjából a Víz-

öntő csillag- és ősképében koncentrálnak a világkorszakba forduló időről s annak rétegzettségéről ad hírt tehát Kiss Ferenc, aki a Vízöntő vezetőjeként a vasfüggönyön inneni kulturális kuriózumokra utazó (s kuriózumokat utaztató) nyugati fesztiválok, valamint a budapesti ifjúság részéről afféle kimeríthetetlen kincsesbányaként kezelt zárványfalvak szférái között (a kádári kultúrpolitika által kordában tartott művészek mozgásterének korlátozottságához képest) kivételesen szabadon és dinamikusan mozgott. Az akkoriban még többnyire progresszív popegyüttesekként meghatározott (aktuálisan közkeletű elnevezéssel) világzenei formációk felfutásában tetőző folk-fordulatnak ugyanis fontos részét képezte a – makrokozmosz méreteket öltő „időeltolódás” során (f)elszabadult korszellemtől akkor még többnyire érintetlenül maradt – falusi környezetben őrzött népdalkincs „összegyűjtése”, vagyis annak a munkának a folytatása és felfrísítése, amelyet Kodály Zoltán és Bartók Béla a 20. század első felében elkezdett.

A *Kötélékek* utólagos önreflexióval ellátott korabeli naplóbejegyzéseinek (a nosztalgikus hangvétel, a múltat idealizáló gesztusok, valamint a túlzott bennfenteség hibáit sikeresen kerülgető) írója elsősorban a Vízöntő együttes legendáriumának részleteibe, a tagok majd’ tizenöt évig tartó együttműködésének viszontagságaiba és személyes tapasztalataiba avat be. Ezzel együtt a gyökérvessztés, vagyis a hagyományos életformák által kitermelt

organikus gondolkodásmód elfelejtésének veszélyével fenyegető globális tendenciára eszmélő, ennek ellenerőitől mozgató, motivált – Kiss Ferenc kifejezésével – normád nemzedék, valamint a (kötetben semleges, objektív távlatból láttatott) Kádár-éra torz értékészlete között kialakult kontraszton keresztül egy komplex korszak mintázatai, mozaikjai is megmutatkoznak. „Bizony, Ady megírhatta volna az *Akik mindig elkésnek* vers a párját is, *Akik túl korán érkeznek* címmel. Azokról szólhatna, akik legalább húsz-harminc évvel megelőzik korukat. Szerencse vagy szerencsétlenség? – kérdi a kínai mondás. Ez is, az is, vallom én. Ez a könyv a korán érkezőkről, a rendszerint takarásban élő muzsikustársaimról és rólam szól. Nem üzlet a mi történetünkről, a hol rejtőzködő, hol kapukat döngető lázadó kísérletezőkről könyvet írni, nem is vállalkozott rá eddig senki. [...] Hőseim túl korán jelentek meg az alternatív és underground szcéna, avagy a folk-világzene porondján, és az a húsz év, amennyivel korábban érkeztek, éppen elég volt ahhoz, hogy aztán gyorsan a feledés homályába vesszenek, s a mai fiatalok ne tudjanak róluk” – írja a kötet nyitányában a szerző. Másfelől azonban éppen idejekorán ismerték fel a könyvben szereplő – idővel hol ikonikussá váló, hol valóban szinte elfeledett – zenész- és kortársak azt a lehetőséget, amelyet (a memoárban szintén megemlített) Hortobágyi László zeneszerző úgy jellemez, mint egy olyan, a 20. század derekán fokozatosan kinyíló, de napjainkra újra magára záruló rést a zenetörténetben, melyben a kihalófélben levő kulturális (ös) közösségek képviselői még élnek, a gyűjtők pedig már rendelkez(het)nek az izolált, s ezért mondhatni mozdulatlanul működő mikrotársadalmak zenei termésének rögzítéséhez/archiválásához szükséges eszközökkel s az országhatárok áthidalására feljogosító útlevelel.

A Vízöntő tagjai pedig azon kevesek közé tartoztak, akik előtt az esetek többségében valóban nyitva álltak a határok, hiszen mind a mára már szinte elképzel-

hetetlen mennyiségű külföldi meghívás, mind a szomszédos országok magyarulta területeinek csomópontjaiban leledző folklór-fellegvárak – például a feketetői vásár – rendszeres látogatása megkövetelte a lokális zene kétirányú közvetítése iránt elkötelezett kultúrmisszionáriusoktól, hogy folyamatos mozgásban legyenek. A szimbolikus jelentéstartalommal bíró vámrészek kicszelezésére kifundált, bravúros technikákat, valamint a vándorutak gördülékenységét gyakorta akadályozó import- és exportcikkek transzportálását – s ekképpen a kulturális térben húzódnó törésvonalakat – tematizáló leírások az idő „tektonikus mozgásának” modelljeként is szolgálnak. E tekintetben kifejezetten sokatmondóak a kötetben specifikusan egy-egy tájegységhez kötődő, nehezen hozzáférhető hangszerek beszerzésének, „betörésének”, szállításának stádiumai; különösen azon (a kilencvenes években a Borzsa-havasok környékén tett, rutén zenei gyűjtőút Pilipec állomásán talált) havasi kürtök történetében, amelyek eredeti gazdájának házához a helyi lakosok szerint a medve hordta a postát abban az időben... Emellett rendkívül furcsa fényt vet a vasfüggönyre – mint szellemi zárvonallra – annak a körülbelül másfél km/órás gyorsasággal haladó, citromsárga Wartburgnak a története, amelynek tetejére 1975-ben, első nyugati turnéja során a Kollinda – az állig felfegyverzett katonák, vámtisztek, elhárítók és kommandósok csodálattal vegyes döbbenetére – a zenekari tagokkal és hangszerekkel teletömött autóval jóformán azonos méretű, sűrű fákoporsót szerelt, hogy abban vészelje át a rögös utat Lantos Iván fellépőruhák közé fektetett nagybőgője...

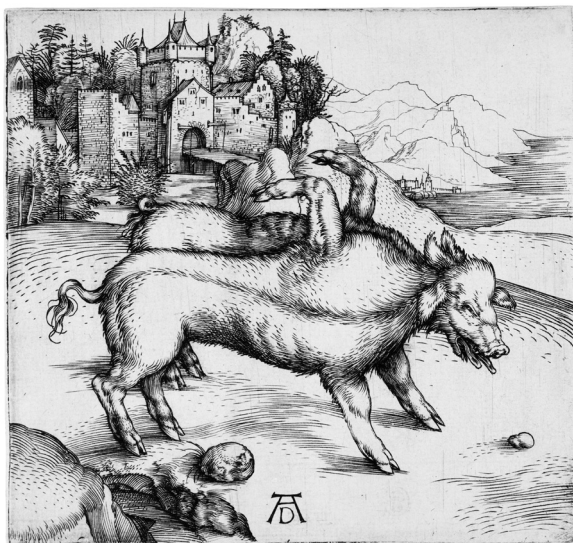
„A Kiss Feri már megint behugyozott a tiszta forrásba...” – ekképpen értékelte egyszer a szerző munkásságának valamely darabját a népzenei szövegrészletek és dallammotívumok innovatív, az ún. autentikus előadásmódtól elrugaszkodó felhasználását sérelmező zenei zsúritag. A – Kiss Ferenc egyik önálló lemezé-

nek címében többek között Nagy Lászlóra és Latinovits Zoltánra utaló – *Nagyvárosi bújdosók* szellemi utódai által „felbujtott” folk-forradalom a közgondolkodásban afféle kérdéseket generált a kulturális örökség korszerű keretek közé való, kísérleti jellegű átmentésének legitimitását illetően, amelyekre a mai napig nincs, és talán nem is adható konszenzuális válasz. E termékeny homályból azonban olyan alkotások születtek, amelyek nem csupán az „idővonalon”, de a minőség mezőnyében is megelőzték a később kereskedelmi kategóriaként megalkotott világzene műfajának azon képviselőit, akik a nemzeteken átívelő, kollektívumban gyökerező zenei tudásformák együtthatóinak kutatása helyett jóformán annyival járulnak hozzá e hagyaték gondozásához, hogy összezsúfolják, majd szükös és merev sémákba erőltetik az „egzotikus” hangzásokat.

„Tökéletesen új élet következik, miután a régi lezárult. Az egész Földet és emberi-

séget alapjában megrázó események megjelenése. Az apokalipszis egy neme. Hogy a Halak-korszak milyen volt, azt tudjuk. Kétezer év története beszél róla. Hogy a Vízöntő milyen lesz, azt senki sem tudja. Amiről e pillanatban tudomást szerezhetünk: mi történik, amikor a Halakból a Vízöntőbe lépünk” – írja Hamvas már idézett esszéjében. A zenekar nevében (ami egyébként azon „mikrokozmosz” véletlenből ered, hogy az alapító tagok mind a Vízöntő jegyében születtek) felismerhetjük a görög főisten néhai szeretőjét, az istenek pohárnokát, Ganümedészt, akit a mítosz szerint Zeusz – felesége féltékenységétől óvva – a csillagok közé emelt. Az eredetiség kétértelműségére rendkívül kreatívan rájátszó „vízöntők” talán inkább egy pohár balatoni bort öntöttek abba a bizonyos tiszta forrásba, mielőtt a kiürült kupában ülve tovább nem sodorta őket a csillagok tükörképét összezavaró áramlat – egészen a torkolatig...

András Tamara

Albrecht Dürer: Landser szörnyű disznója (rézmetszet, 11,9×12,7 cm, 1496)

ANDRÁS TAMARA (2000) kritikus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem esztétika szakos hallgatója.